శుభమస్తు.

శ్రీ

సారంగధర చరిత్రము.

ఇయ్యది

హరికథారూపంబున విశాఖపట్టణము దరి

అల్లిపుర వాసుండగు

మద్ది రంగనాయకునిచే రచియింపంబడి

తద్గ్రంథకర్త వలన హక్కువడసి అనకాపల్లి వాసుండగు

బీ. బాలాజీదాసుని వలన

బెజవాడ వాణీముద్రాగారంబున

బి. కే. స్వామిచే

ముద్రింపించి ప్రచురింపంబడియె.

మొదటికూర్పు 500 ప్రతులు.

1914.

 వెల రు **0-6-0.**

పీఠిక

చదువరులారా!

నేను చిన్నప్పటినుంచి భజనకీర్తన లించుక బాడుట నభ్యసించి యుండ దైవకటాక్షంబున నించుక కవితాధోరణియలవడ నంత లక్షణము నేర్చుకొన నుద్దేశించి నావిద్యాగురుండగు శ్రీపొట్నూరి వేంకటస్వామి పట్నాయుడుగారిని ప్రార్థింప వారికి తీరిక లేక శ్రీపక్కి యప్పల నారసింహ కవిసత్తము నాశ్రయింపుమని యానతినొసంగ విని తదప్పల నారసింహ కవిగ్రామణిని దర్శించి కొంత లక్షణమార్గమును దెలిసికొని యిదివఱకు బాలసుందర రచించి యిప్పుడీగ్రంథమును వ్రాసి వెల్లడించితి నిందుల తప్పులున్న జక్క జేసికొని యుపయోగింప వేడుకొను

విధేయుడు,

 మద్ది రంగనాయకదాసు.

ప్రకటన.

ఈ క్రింద నుదహరించిన పొత్తములు వలయువారు విశాఖపట్టణము జిల్లా అనకాపల్లిలోనున్న బీ. బాలాజీదాసునకు వ్రాసిన వచ్చును.

0-6-0	ప్రియంవదా చరిత్రము.
0-6-0	సీతాకల్యాణము.
0-6-0	నలచరిత్ర.
0-6-0	జయప్రద లేక పురూరవ.
0-6-0	త్రైశంకు విజయము లేక హరిశ్చంద్ర.
0-6-0	గయోపాఖ్యానము.
0-8-0	రుక్మాంగద లేక యేకాదశీ మాహాత్మ్యము.
0-4-0	ద్రౌపదీ మానసంరక్షణము.
0-4-0	పురందరదాసు చరిత్రము.
0-4-0	సూరదాసు చరిత్ర.
0-4-0	కర్ణానందదాయిని పద్యములు.
0-4-0	హరికథేతిహాసమంజరి. మొదటిభాగము (పద్యములు.)
0-4-0	,, రెండవ ,, కీర్తనలు.
0-4-0	బాలసుందర. మద్ది రంగనాయక రచితము.
0-4-0	సారంగధర. డిటో
0-6-0	సారంగధర. సూరాబత్తుల సూర్యనారాయణగారి రచితం.
0-8-0	కుచేలోపాఖ్యానము. సుదర్శనదాసు రచితము.
0-8-0	కర్ణ చరిత్ర లేక కృష్ణజననం. డిటో

శ్రీ

సారంగధరచరిత్రము.

శా॥ శ్రీకంజాసనవాసవాదివినుతా! శ్రీజాహ్నవీమస్తకా!
శ్రీకాళీముఖపద్మపద్మహితధాత్రీస్యందనా శంకరా!
శ్రీకంఠావర కావ్యకన్యకను సంప్రీతిన్సమర్పించితిన్
శ్రీకాశీపురవాస దీనిఁగొని దాక్షిణ్యాత్మ నన్గావుమా॥

గురు స్తుతి.

కం॥ ధర కవితాగతిఁజూపిన
హరిభక్తుఁడు పక్కియన్వయాంభోధిసుధా
కరు డప్పలనరసయ్యన్
నిరతము గడు భక్తితోడ నేఁబ్రార్థింతున్ ॥

కవివంశావళి.

సీ॥ శ్రీసింహగిరికి పశ్చిమభాగమున మహోత్తుంగమైతనరారు తుం
గలాము । నందు నాగలగోత్రమందు బుట్టిన తాతయాఖ్యుండు నా
తాత యతనిసూను । డాదినారాయణాహ్వయుడు నాతండ్రి యాతి
నిపత్ని యచ్చమ్మ ధన్య నాదు । తల్లి యామెనుగన్న కొల్లియప్ప
న్నాభిధానుండు నాదు మాతామహుండు ॥

గీ॥ వానిసుతుడు వెంకప్ప నామేనమామ
అమలగుణుడైన శ్రీపక్కి యప్లనార
సింహనామధేయుని ప్రీతి శిష్యుడైన
ముద్దిరంగనాయకుడండ్రు పెద్దలునను॥

గీ॥ నలుదెసలఖారు బెంగాలు నాగుపూరు
రెయిలులో డ్రైవరించ్చొజ్జి నయముమీఱ
నలుపుమని నియమింప సజ్జనులదయను
నేర్పుకొలది దానిని నెరవేర్చుచుంటి ॥

—• కథా ప్రారంభము •—

కల్యాణి - రూపకము.

సారంగధరచరిత్ర సారము గనుగొనుడి వినుడి ॥సార॥
ధీరజనాళికిని మంచి - దారి జూప దగిన శ్రీ ॥సార॥
నవరసభరితంబగుకథ - నయముగవినువారికిది సుధ
భవరోగములకుమందు - భావజారిభక్తులకు విందు ॥సార॥
రంగనాయకునిబ్రోచిన - రజతాద్రినిలయుడౌ శ్రీ
జంగభూషణుని కరుణయు - శమునార్జించిన శ్రీ ॥సార॥

తో॥ హరహరపురహరస్మరహరశంకర యనిమదిలోవేడండి
పరమహర్షమున శాశ్వతానంద పదవిని వేగగొనుండి
భూలోకంబున గోదావరియను పుణ్యనదీతీరమున
లాలిత్యంబగు లచ్చికినిరవగు రాజమహేంద్రవరమున
ఆనగరంబును రాజనరేంద్రుం డమితసద్గుణాన్వితుడు
జానుమీఱబరిపాలింపుచుండె సజ్జనసమాజహితుడు
అతనిభార్య శ్రీరత్నాంగిదేవి సుతుడు సారంగధరుడు
నుతియింపందగినయశోధనుడు పతితులకుదండధరుడు ॥

ఉ॥ ఆమహనీయుపత్నిదరి నారుగుణంబులెసంగు కాంతికిన్
కాముని భార్య వల్లభుని కాశివాసునిగాగ నెంచు న్నా
భామిని బీదలన్ననిన బట్టల నన్నము దానమిచ్చు బల్
ప్రేమను సోమశేఖరుని సేరుదలంచుచునుండు నెప్పుడున్ ॥

వ॥ ఇట్లుండ సారంగధరునకు పెండ్లిజేయందలంచి సభ్యులను రాజనరేంద్రుం డవలోకించి ॥

ఉ॥ ఓసుగుణాత్ములార! ముద మొప్పగ జెప్పెద నాలకింపుడీ
వాసిగ నాదుపట్టికి వివాహముచేయగ నేదలంచితి
న్నానుతురూపము స్పటమునన్దగ వ్రాయుడనంగ నప్పుడే
వ్రాసిరి తత్పటంబును సభాసదులందరు మెచ్చునట్లుగన్ ॥

వ॥ ఆపటమ్మును రాజనరేంద్రుండు చూచి బాపర్ల రావించి సమస్త దేశాధిశులకుంజూపి నాసూనునకు దగిన కన్యక నరసిరండన వారలాపటమును గైకొని పాండ్యదేశాధిపతియగు చిత్రాంగదునిప్రహాలకేగ నారాజకుంజరుం డాపటమునుగాంచి యిందుగల సుకుమారుండు మదీయాత్మజాతయగు చిత్రాంగికిం దగినవాడని యోచింప నప్పుడంతి దీనిందెలిసికొని పటము దెప్పించి కేలంబూని ॥

బేహాగ్ - ఆదితాళము.

నాకు నీకు జోడు తగు నామోహనాంగ ॥నాకు॥
మాకుమార స - మానసుందరాంగ ॥నాకు॥
నవ్వు మొగమువాడ - నావన్నెకాడ
పువ్వులవిలుకాని పోరుగూడ ॥నాకు॥
నూగునూగుమీసంబు - నునుపగ్గుపకుంబు
బాగైననీ మొగంబు - పద్మసమంబు ॥నాకు॥
క్షితిరంగదాసునేలు - శితికంఠుండు నీ
సతిగ జేయునో లేదో - స్మరదమనుండు ॥నాకు॥

వ॥ చిత్రాంగి మనోభీష్టము దండ్రితో దెలుప నాతండంగీకరించి తన కుమారికంబోలు పటమొకటి వ్రాయించి వచ్చిన బ్రాహ్మణులచేతికి నీయ నారలాపటము రాజనరేంద్రునికి సమర్పించిన నాతండవలోకించి మోహాపరవశుండె ॥

మంజరి.

తనకుమారునకు జేయందలచిన తరుణినిదానొనుటకును
మనముననెంచి పురోహితులనడిగె ఘనలగ్నముగనుటకును

తగినలగ్నమును జూచినద్విజులకు తనఖడ్గమునిచ్చుటకున్
సాగనుగభూపతి నిశ్చయించె నాసుదతినిగొని తెచ్చుటకున్ ॥

వ॥ అంత నావిప్రులేతెంచి చిత్రాంగిజనకునకు నీసంగతి విన్నవింప స
తం డానందించి ॥

చ॥ ఘనుడగుపాండ్యభూవిభుడు కన్నన లగ్నము నిర్ణయించి యా
దినమున బెండ్లి జేసె గడుధీరత బుత్రికి మేటికట్నికిన్
తనివినిబొందునట్లు సరదారులకు న్బహుమానమిచ్చె నా
తనయను పెండ్లిపెద్దలవితానముతోడను బంపె వేడుకన్ ॥

వ॥ అంత నారాజనరేంద్రుం డెనలేని సంతోషమ్మున నొకసుదినంబున
చిత్రాంగిని జేరదీసి తన యభిలాష నెఱింగింప నాపడంతి చింతాభ
రస్వాంతయై మనమ్మున ॥

మంజరి.

కంతునిబోలిన సుందరపురుషుని గానన్నైతి పరమేశా!
వింతకురూపాన్వితుడైనట్టి వృద్ధుని గంటి నుమేశా!
అని తలవంచి విచారింపగనా యవనీపతి బ్రతిమాలి
మనమలరగలాలించి పడంతిని స్మరరంగంబున నేలి ॥

వ॥ ఈవిధంబున గొంతకాలము చిత్రాంగితో సుఖింపుచు మృగయావి
నోదార్థమై రాజనరేంద్రుం డరణ్యభూముల జేరి ॥

కల్యాణి - ఆదితాళము.

కొట్టెన్మృగముల మట్టెన్బాముల బట్టెన్బులులను చిట్టెడలన్
మెట్టలబోలెడు కొట్టియలన్ బట్టెన్మరి జెట్టులపడిగట్టెన్ ॥కొ॥
లేళ్ళన్దుమ్మల గుళ్ళన్మార్చెల జేసెన్ బాకుతుపాకులతోన్
భల్లంబులతో బడనేసను పెనుముళ్ళడొంకలను దాటెడుదుప్పుల ॥కొ॥
వేసన్ శరముల కేసరితతిపై ఘోషింపుచుగగ్గోలువడన్
సిగ్రశ్రీమద్ది రంగనాయక దాసావనుడౌ యీశునిమరువక. ॥కొ॥

వ॥ ఈగతి రాజనరేంద్రుం డరణ్యంబున వేటలాడుచుండ నగరి యందుగల చిత్రాంగి దాసినవలోకించి మాతండ్రికినంపిన పట మునంగలరూప మీనృపాలునియం దమరియుండలేదు కార ణమేమి యట్టి సుందరపురుషుం డీకోటలో నున్నాడా? లేదా?

కాఫి - ఆదితాళము.

అలినీలవేణీ ! అతడెవ్వడోగాని ॥అలి॥
తెలుపవేనాకు - వలదుపరాకు ॥అలి॥
పటమునుజూచినాతండ్రి క - పటమునుబాసి - యుపయామము
దటుకున జేసిముదమున ని-చ్చుటికిబంప దటమటయ్యె నాబ్రతుకు ॥అలి॥
కంద, ర్పునిమించినపురుషుని - ముందు, గంటినినాజో డత
డెందు, నున్నాడో తెలియదు - విందు, జెప్పుముగనుగొందు ॥నలి॥

వ॥ ఇట్లడుగ నాచిత్రాంగిని దాసి జూచి.

చ॥ వినుము నృపుండు పుత్రునకు పెండిలి నేయదలంచి వానిసొం
పును పటమందునిల్పి యదిభూసురవర్యులచేతికిచ్చి తా
బనిచిన తత్పటమ్ముగని పాండ్యపురాధిపుడెన్ని నిన్ను నా
తనికి నొసంగనీకొసి ముదమ్మున నీపటమంప దాని వృ
ద్ధనరవిభుండుజూచి కనుదమ్ములనద్ది విమోహచిత్తుడై ॥

వ॥ మాయ జేసి నిన్నా తండు బరిగ్రహించినాడన తద్వచనంబులు చి త్రాంగి విని కనుగొనల నీటిబిందువుల నొలుపుచు,

ఆనందభైరవి - రూపకము.

మోసమాయెనమ్మ నా - మోహనాంగునిజూపు ముద్దుగుమ్మ ॥మో॥
వాసిగకుమారునకు వి - వాహముచేయగదలంచి
యాసతో రాజు నన్ను బెండ్లి - యాడెను, జతవీడెను, వ్రతమూడెను,
ధృతివీడెను. ॥మో॥
దయతోహితుడై న సారంగ - ధరుని గలుపవేకురంగ

నయున విడువదాన రంగ - నాయకుసెడ, భాయనిమ్మృదు, ప్రాజనమె,
ప్పుడు నేవిడ ॥మో॥

వ॥ ఈగతి చిత్రాంగి దుఃఖసాగరమున మునింగియుండ సారంగధరుం
డలంకరించుకొని నెచ్చెలికాండ్రయొద్దకుం జని.

కల్యాణి - త్రిశ్రగతి.

ఆడుకొందమురందు - తెల్లజోడుపావురములదెందు ॥ఆడు॥
వేడుకమీఱగనెగర - వేసియోడుగెల్పు
జూడవలయుమనము - నేడుబాలులారా ! ॥ఆడు॥
నగరిజనులుజూడ గగ - నమునకు బావురముల
నెగరవేయుచు గేలుదట్టి - సాగసుగగుమిగూడి న్నే ॥డాడు॥
రంగనాయకపాలుర్ భూ - రధుధృతకపాలుర్
అంగజమదవిఫాలుర్ - మంగళాంగుమదినెంచు ॥వాడు॥

మంజరి.

వాసిగరాజకుమారుడు బాలురు - వరుసగనాడగజూచి
దాసిచెప్పెనో భాసురాంగి ! యా - ధన్యునిగనవేలేచి

వ॥ ఇట్లు దెల్ప నాచిత్రాంగి చక్కగ నలంకరించుకొని.

ఉ॥ అంత నెలంత సంతసిలి యద్దపుమేడలమీదికేగి ధీ
మంతుడు రాజనందనుడు మంత్రులు నాడగజూచి మూర్ఛలెక్
జింత మునింగియున్న దనచేడెలు సేవలు జేయబూని పూ
బంతులు మంచియత్తరవు బాగుగబూసిరి దేహమంతయుర్॥

గీ॥ కొంతసేపటి కాకాంత వి తమూర్ఛ
దేలి స్మరబాణపితతికి దాళలేక
రంగుగా నాటలాడు సారంగధరుని
చక్కదనమును వర్ణింపసాగె నపుడు॥

నాటకురంజి - త్రిశ్రగతి.

చక్కనిచిన్న వాడె - సైగ జేయుచున్నాడె ॥చక్క॥
ప్రక్కకు జేరరాడె - వంతగించియున్నాడె ॥చక్క॥
జవ్వనీ! నాపైసుమ - శరుడుచలపట్టి
పువ్వుటమ్ములబూని - రివ్వున వేయుచుండ
తరుణీ! సుమశరుని, బారికిసైపగలేనె ॥చక్క॥
మోఘుపూర్ణచంద్రుని - బోలియున్నదిమోము
కాముని మించినట్టి - కడురూపవంతుడు
సేమముగ రంగదాసుగ - నిరతము నేలినట్టి
శ్రీమహాకాళీధవుడు పర - శివుడు జతగూర్ప మరువకు ॥చక్క॥

సీ॥ రాజసతి మేడనుండి సారంగధరుని
యందమునుజూచి మది గొనియాడుచుండ
నంతభూజానిసూను డత్యంతసంత
సమున నొకపావురమును హస్తమునబట్టి॥

సింధుకమాచి - ఆదితాళము.

ఎగర వేసెను వేడుకమీఱగ - జగతిపై పావురమును సారంగధరుడు॥ఎ॥
ఎగసిపారెనది యేబదికోసులు - గగనమునగల మేఘముచాటునబడె
మగువచిత్రాంగి మేడపైనుండి - మగపావురమును జూపించినంత
సొగసుమేడపైవాలెను - బాలురుజూడగ
వగలూడగ పగలోడగను ॥ఎగ॥
వాలినపక్షిని వనితపట్టుకొని - వాలాయముగ లోనికిబోవగ
బాలులంత చిత్రాంగిమేడపై - బక్షివాలెనని యనుకొనుచుండగ
బాళిమీఱసారంగధరుడువిని - బయలుదేరె హాయల్లుమీఱ
దగమనసార ॥ నెగర॥

వ॥ అంత సారంగధరుడు పినతల్లిదరినున్న పావురముం దే నిశ్చయిం
చిన మంత్రికుమారుం డాతనిగాంచి.

ఝంఝూటి - త్రిశ్రగతి.

వినురాజకుమార ! రూప - విజితమార ! సుకుమారా ! ॥విను॥
చనువునదెల్పెద వినుమిప్రొద్దు - పినతల్లిమేడకు నరుగవద్దు॥ విను॥
నీకు పెండ్లిజేయదలంచి - నీరూపమును వ్రాయించి
నీకన్నతండ్రిసంతసించి - నిఖిలదేశములకంపించి
ప్రాకటముగనీకుదగిన - పడతిరూపమునుదెప్పించి
జోకమీర తామోహించి - శుభలగ్నము నిర్ణయించి
కోకిలవాణినిసత్వర - కోర్కెమీఱదెప్పించి
లోకనిందలకు వెరువక - లోలాక్షినిబెండ్లియాడె ॥విను॥
రాజులేని కాలమ్మున - రాణివాసమునకుబోరాదు
రాజకాంతనినుమోహించి - రతిసలుపకున్న విడువ
దాజలజాక్షినిగూడకున్న - నమితశిక్షనీకుదప్పదు
రాజితముగ నొకనిబాపు - రమణిచెంతకు మాటపోదు
తేజోజితభాస్కర ! చెప్పితిననసి కోపముంచరాదు
భ్రాజితముగరంగదాసు - పూజించెడి హరచరణము
లాన యీజగాన సుజ్ఞాన జ్ఞాన జనాధీన ॥విను॥

ఉ॥ కానని మేడి పుష్పమును గానగవచ్చును నేవిధంబునన్ ।
జానుగదెల్లకాకినిల జక్కగ జూడగవచ్చు నంబుధిన్ ।
మీనములున్న నాయడుగు నేర్పున జూడగవచ్చుగామినీ ।
మానసముంగనుంగొన రమాపతికైన దరంబెధాత్రిలోన్ ॥

వ॥ ఇట్లు మంత్రికుమారుండు జెప్ప సారంగధరుండలుకంగొని

కమాచి—ఆదితాళము.

ఇప్పుడు జెప్పితివి మరెప్పుడు జెప్పకుమా పౌరమంత్రికుమార ॥ యి॥
చెప్పరాని మాటలు నాయెదుట - జెప్పకుమా తప్పు సుమా ॥ యి॥
దుర్మతీ ! నను జూచి తల్లియెందురు మోహించునురా వసుధలో
ధర్మమార్గమ్ము విడచితివి నీకు - దయ్యముపట్టెనదిరో యిట్ట యు

ధర్మపు మాటల నాడుటకు నెటుల - ధైర్యము పుట్టెనురా తంత్రపు
మర్మము నేగనుగొంటిని వింటిని - మన్నించితి వినరా లేకున్న నీ
చర్మము తునుకలుగా గోయిం - చేకమానుదునటరా రంగనాయకు
నిర్మల చిత్తంబున నేలిన గజ - చర్మాంబరుని మదిదలచుచు స
త్కర్మమాచరించు సవతి తల్లిని - గని పత్నిని యాచించి దెచ్చెద ॥ ని ॥

గీ॥ ఆత్మబుద్ధి వలన నతిసుఖంబులు గల్గు ।
గురుని బుద్ధి వలన గూడు ముక్తి ।
పరుల బుద్ధి వలన వచ్చును నాశంబు ।
స్త్రీల బుద్ధి వలన జేటు వచ్చు ।

మంజరి.

నా యిష్టముతోడ తల్లినగరికి - బోయెద మంత్రికుమార ।
మాయ లేల పత్నిని దెచ్చెద నిక - మనోసంభవాకార ।

వ॥ ఇట్లని సవతితల్లి మేడకుంజన నా చిత్రాంగి మొలకనగవున చె
చ్చెరవచ్చి సారంగధరుని కేలువట్టుకొని.

కరహరప్రియ—ఆదితాళము.

చూడ నేటికి దయగల్గెన నన్ ॥ జూడ ॥
వేడుకమీఱ మన యిద్దరికి నా బ్రహ్మ
జోడుగూర్చ బుట్టించె - జోకతోడ నిలలోనన్ ॥ జూడ ॥
మన్మథునాలమున నే - మరు నిన్ను గలియని
జన్మము వృథాయని - యోచన జేసి యిచటికినన్ ॥ జూడ ॥
అర్కతేజ నాపై కడుదయారసముంచి నా మీద
కోర్కెదీర్చు నినుగోరితి వేసారితినన్ ॥ జూడ ॥
ధరణిరంగనాయక - దాసావనుని గృపచే
సరసుడనిన్ను జూడ - సంతోషమాయె నేడు నన్ ॥ జూడ ॥

వ॥ ఇట్లన సారంగధరుండు.

మంజరి.

అమ్మా! సమ్మతితోడుత పావుర-మిమ్మాపంపగదమ్మ।
నెమ్మదినిన్నాడుమనుట నీకిది - నీతిగాను పిన్నమ్మ।

వ॥ ఇట్లన జిత్రాంగి సుకుమారా!

చ॥ వినుమిక నీదు పావురపు పిట్టను బట్టి మరుండు దాచెగా।
వున నటుపొమ్ము తన్నగరిపోలిక రెండగు కచ్ఛపంబులుం
డును వడివాటిదాట ననటుల్దగకంబములుండు వాటిపై।
మనసిజునిల్లెసంగని మానుగ యుద్ధము జేసి యోడగం।
తునికర కందుకద్వయిని దోకొను పావురమిచ్చు వేడుకన్॥

వ॥ ఇట్లని యభిప్రాయము వెల్లడింప అమ్మా! ధర్మాధర్మ మాలోచింపకిట్టి చెడుగుపనికి యొడంబడుట చెల్లునా యన చింత్రాంగి సారంగధరునిజూచి మార్దసుందరా!

ఉ॥ అమ్మనుగాను నీకు దగునాలిననమ్ముము కమ్మవిల్తున।
త్రమ్ములకోర్వలేను సుమసాయక సన్నిభ! సుందరాంగ! నా
కమ్మని మోవినొక్కి నను గౌగిట జేర్చి మర్త్యలోకసా।
ఖ్యమ్మిడుమిష్ట రాజతనయా! కడుపుణ్యముగల్గు నీ కిలన్॥

వ॥ ఈ మాటలు విని సారంగధరుడు.

శహాన—త్రిశ్రగతి.

తప్పుమాటలాడకు పినతల్లి సద్గుణమతల్లి ॥ తప్పు ॥
చప్పున పావురము నిచ్చి - చయ్యన ననుబంపదలపుము ॥ తప్పు ॥
తండ్రి నగరమందు లేడు - తాను విన్న గల్గు కీడు।
కంద్రాదినాపైగొను నేడు - ఘనముగ జేతువందనము ॥ తప్పు ॥
ఈసువాకు నాదారి - జూడకుండ జేయు మరి
కూడని మాటలను నారీ! - కూర్చకు నీ మనసు మార్చకు ॥ తప్పు ॥

తప్పకరంగనాయక - దాసునేలు గారీనాయకు
నప్పణమును మీరిననది - యంబకమైజంపు నిజంబిక ॥ తప్ప ॥

వ॥ అనవిని సారంగధరునితో జిత్రాంగి.

సీ॥ చక్కలరాయుండు జక్కనిదారతో సంతోషమున రతిసలుపలేదె।
అన్న పెండ్లం బని యనకసుగ్రీవుండు దారకౌగిటలోన జేరలేదె।
అమరాధిపతి కోడిమై పంచలోపొంచి కూసి గౌతమసతిం గూడలేదె।
కన్నకూతునిగోడ కమలసంభవుడు నక్కుసుమాస్త్రపోరిలో గూడలేదె ॥

గీ॥ దేవతలకున్న తప్పులు దెలియరాదె
ఇట్టితప్పులనెంచుట యొగ్గగాదె
సారిపుమీఱ నీకౌఱకు నన్పంపలేదె
శీఘ్రమునబ్రతిమాలిన సిగ్గుగాదె ॥

వ॥ ఇట్లన సారంగధరుండు సవతితల్లిని గనుంగొని.

గీ॥ మేటికొండకు చిరుమెట్టసాటియగునె
హంసతోఁ కొంగసరిబోలనగునెతల్లి
నుసమువారితో సరియనే ఘనముగాదు
పాపురమునిమ్ము పదివేల వందనములు ॥

మంజరి.

ఎన్ని జెప్పినను వినకయున్న యా - యన్నువముందుగ నడిచి
క్రన్నన చేదామరగాని చెప్పం - గడగె నలసిగ్గువిడిచి ॥

చిత్రాంగి సారంగధరుల సంవాదము,

బేహాగ్ - ఆదితాళము.

చిత్రా—మోహాముదీర్చు మోహానాంగ ॥ మో ॥
దేహావిజిత శుకవాహా! మానితసంప
ద్గేహా! నామనసిజ - దాహాముదీర్చు ॥ మో ॥

సార—విడిచిపెట్టవె కన్నతల్లి ॥ విడి ॥
దుడుకుతనమ దేం - దుకు మానుము చెడు
నడతమాని చిదా - నంద మొందుము ॥ విడి ॥

చిత్రా—అంద కాడా ని - న్నాశ్రయించితి మహా
నందముతో నన్ను - బొంద వేమిర ॥ మో ॥

సార—కుమారుడనునీకు - జుమా నన్గోరుట ధ
ర్మమమామదసామజ - సమానగమన ॥ విడి ॥

చిత్రా—వడిగనునినుగూడక విడువను - వచ్చెడియపనిందకు జడువను
కడువడినను, కౌగిటగొను, - తడవేలను విడజాలను ॥ మో ॥

సార—పట్టక మొలదట్టిని విడువుము - పరమార్థము సారసినడువుము
పట్టుదల, విడుమానల - నెట్టనపావురమిచ్చి ॥ విడి ॥

వ॥ అని చిత్రాంగినివిదిలించుకొని పోవుచున్న కుమారునిజూచి తల
యూచి.

ఉ॥ నాయెదలోని కోరికలనాశముజేసితివోర పార్వతీ
నాయకుపాదమాన నరనాథునితోడ వచించి నీమొదల్
పాయలుగాగ జేయుదును పల్కులనమ్ముము కొమ్మ నింతదుః
ఖాయతశోయధిన్ముడుమనట్టి ఫలంబు లభింపకుండునే ॥

వ॥ ఈరీతిని ప్రతినగావించి యొడలురక్కుకొని క్రొమ్ముడివిప్పి మలినప
టమునుదాల్చి కన్నుంగవ నశ్రుకణంబులొలుపుచు కపటచిత్తయై
యుండె. పినతల్లిచేతినుంచి తప్పించుకొనిన సారంగధరుండు.

మాంజరి.

దయసింపుము దయనింపుము నింపు - తనయునిపై దయనింపు
నయముమాని మొలదట్టిచించితివి - న్యాయమేమొ యోచింపు ॥

పంచచామరము.

సుబుద్ధిచెప్పినట్టిమాట సుంతయైన నెన్న కే
యబద్ధమంచుబోవతల్లి హాస్యమేల యాడెనో
కుబుద్ధి మాటలాలకించి కుంభినీశు డాగ్రహ
ప్రబద్ధుడౌచు నెట్టిశిక్షపట్టుగా విధించునో ॥

వ॥ ఇట్లు సారంగధరుడు వితర్కింపుచు నెచ్చెలికాండ్రంగూడి నిజమందిరమునకుం జనియె. రాజనరేంద్రుడు కాంతారమునంగల జంతుసంతానము నంతవుచ్చివచ్చి చిత్రాంగిమేడ కేతెంచి చింతాభరస్వాంతయైయున్న దానినవలోకించి.

కల్యాణి - త్రిపుట.

నాప్రాణధనమా! నాతో మాటాడవేమె ॥ నా ॥
యీప్రొద్దునాపై నింతకోపమేమి నా ॥ ప్రా ॥
నిద్దురబోవుటకుముందు కౌగలించి ముద్దునిచ్చి
ముద్దుదీసికొని మఱిసుద్దులను దెల్పి పరస్త్రీలబొంద
వద్దు సుమాయనిబోధ జేసి మంచి
బుద్ధులను జెప్పుచుందుదానవే యీ
ప్రొద్దునాసరి హాస్యములేవు ముద్దుగ ॥ నాప్రా॥
రంగదాసావనుపాదమానయుత
రాంగనలగూడలేదు వినుము కు
రంగనయన నీనోటినుంచి మంచి
బంగారపుపలుకురానిచ్చి మదిపొంగ జేయు స్మరశాస్త్రపద్మ
భృంగమా! నాతో రంగమా? కుణోత్తుంగమ ॥ నాప్రా ॥

గీ॥ మాటలాడకయున్న నామగువపొంత
వసుమతీశుండు జేరుచు ముసుగునంత
దీయగా గాయములనొప్పె కాయమంత
జూచి యిట్లనసాగె రాచూలి వింత॥

మంజరి.

ఈవడువుననుండుటకు కారణం బేమియో జలజనేత్రి
సావధానముగ దెల్పుము నేడు చామీకరసమగాత్రి
పరపురుషు లెవ్వరైన నిన్ను చెఱబట్టిరా? దెల్పు నేడు
కరవాలమున్న వానికంఠమున్ ఖండింతు నిపుడుచూడు॥
వ॥ ఇట్లన విని చిత్రాంగి మనోహరునితో.

ఫీల్హూ - త్రిశ్రగతి.

అంటకుమా నన్నంటకుమా రాజ ॥అంట॥
కొంటెపనులు నీకొమరుడుగావించినా ॥డంట॥
శయ్యపైని నేను । శయనించియుండ
చయ్యనవచ్చినా । చన్నవబట్టినా ॥డంట॥
అంతట నే లేచి । వింతగనుజూచి
చింత చేనుండ నా । చెక్కిలినొక్కినా ॥డంట॥
కుసుమాస్త్రరణమున । గూడుదమని గ
ట్టిసివలెబట్టుక । కౌగలింపసాగె ॥నంట॥
సార్వభౌమా! రంగదాసవినుతునియాన
కూరిమిగలనీ । కోడలనైతి న ॥న్నంట॥

ఉ॥ నాకసమానమధ్య నరనాథునితో దెలుపంగ నుగ్రుడై
తోకనుద్రొక్కు పాముగతి త్రుళ్ళి చటాలునవచ్చి సభ్యులన్
జోకనుజూచి శాస్త్రపరిశోధన జేయుడు పిన్నతల్లి కేల్
జేకొనువారలే కఠినశిక్షలుబొందుటకర్హులుర్విలోన్॥

వ॥ ఇట్లడుగ శాస్త్రజ్ఞులు ధర్మశాస్త్రమూరసి నరేంద్రా!

కం॥ ధరలో తలికేల్పట్టిన
దురితాత్ము నరణ్యమునకు దోలించని డ

త్కరచరణమ్ము లదయులై
నరుశంగావలయుననగ నరవిభెడనియెన్॥

వ॥ తలవరులారా! సారంగధరుని కారడవికి దీసికొనిపోయి కాలుసేతులు ఖండించిరండు పొండన బండితులు మిక్కిలి బొక్కి రాజశేఖరా! ముందువెనుక నాలోచింపక నిట్టి కఠినశిక్షవిధించు టుచితము గాదు. దయనెంచి పుత్రకుని రక్షింపుము. లేకున్న చిలుకసామ్య మగును. ముందుకు మీరు చాల విచారింప. నవకాశమగు నన నృపతి పండితులంగని.

గీ॥ విసువుబుట్టజెప్పెదరిట్లు వెఱ్ఱిబట్టి
నట్లు మీమాటలకు నెదురాడలేను
గాని తనయునిపైతప్పు కనులముందు
బట్టబయలాయె శిక్షబోగొట్టజాల॥

వ॥ ఇట్లన విద్వాంసులూరకుండి రంత దాసీజనంబులేగి రత్నాంగితో.

నవరోజు - ఆదితాళము.

వింటివా రత్నాంగిదేవీ! । వింతలే మొగల్గినవి ॥వింటి॥
కొంటెచిత్రాంగి రాజుతో । కొమరునిపైని
తప్పులుబన్ని । చెప్పెనుకొన్ని ॥వింటి॥
తానునొంటినుండని । తనయుడు తనదండ జేరి
జానుమీఱగలిసెనంచు । జనపతితో జెప్ప నతడు
కానికోపమునసభలో । గానకు గడుత్వరతో నీ
సూనునిదోడ్కొనిపోయి। యటగల। శుభ్రమైన బండరాయిపై
మానుగ కాళ్ళనుచేతులునరుకు । మని యాజ్ఞాపించెనునీ
సూనుడువిని విలపించెను నీవు
ధ్యానించుము త్వరగరంగనాయక।దాసావనుడైన శంకరుడు నీ
శిక్షణము దొలగింపగలండీ తక్షణము చిత్రాంగికి దగదీ
లక్షణము॥ వింటి॥

మంజరి.

ఈసంగతివిని మూర్ఛంగొనెనా యింతిపుత్రుఁడాయనుచు
నాసఖియలు దుఃఖాబ్ధిమునింగిరి యపుడొకరినొకరుగనుచు
కొంతసేపటికి మూర్ఛదెలిసికొని దంతిగమన వేలేచి
చింతనుగొని పుత్రునికై వేడ్చుచు జేడియ చెలియలజూచి॥

నాదనామక్రియ-త్రిశ్రగతి.

ఏమియోచన సఖియలార! వేగజెప్పరే ॥యే॥
రామచిలుకవలె సవతి ప్రభున । కేమిజెప్పెనో కుమతి
ప్రేమమీఱ పల్కులాలకించె, తప్పులెంచె, కోపమునుంచె ॥నే॥
నలువురు నీమాటవినిన । నగరె యెదలోనగొనిన
తలపగానిదియన్యాయము సదుపాయమగుయుపాయ ॥మేమి॥
సుతునినొక్కనిముసమైన । జూడకుండగలనాచాన
శ్రీతిరంగదాసావనుమనము । నందీదినము వేడ ఘనము ॥యేమి॥

వ॥ ఈరీతి బలవింపుచు రత్నాంగి రాజసభకేగి రాజనరేంద్రుని యడుగుదమ్ములపయి నొరగి.

పీల్వా - యేకతాళము.

మనవిని విను ప్రాణనాథ! నాదా ॥ మన ॥
జనగణామోద - జగతిమర్యాద ॥ మన ॥
ఈలాగున జేయుట మీకిదిపీలా - మీమాటలు నలువురు
నాలకించిన నవ్వుదురీవేళ - ప్రేమనుగంటిమి మన
బాల, సుతునెడ కోపముమనకేల - పాలుమాలకుమీకృ
పాల వాలజాలమేల భూపాల ॥ మన ॥
సుతుపై నేరములు సవతిగల్పించి యీ
గతిమీతో జెప్పెను మీమతిలోనుంచకుము
సతతమురంగనాయక దాసపాలుడు జాగుసేయక

హితవుగనిన్ను బాయక బ్రోచు జురితముగొనకు నాయక
హిత! బిరాన గనికరాన వేరానన ॥ మన ॥

వ॥ ఇట్లు ప్రార్థింప నేలమగండవలోకించి.

మంజరి.

ఏలజెప్పెదవు చాలు చాలు నా - కెరుక యన్ని సంగతులు
చాల కష్టపడి నడిచివచ్చితివి - చాలింపుము నీ స్తుతులు

నాటకురంజి - ఆదితాళము.

నామనోనాయకీ! నాతియమాయకి
సోమసఖీ సఖీ! - సుందరముఖీ! సఖీ! ॥ నామ ॥
తనయుని నేరము లే - దనుటయన్యాయము
ఘనకరములు కోళ్ళు - ఖండింతు నిజము
వనజనయనసభలో నీన్యాయము - వాసిగదీర్చును పండితచయము
గనుకను నేనియమించితి చెలి వా
రణగామినీ! వర కామిని! ఘనభామినీ! ॥ నామ ॥
నిచ్చలింకేమిపని నీనికాయమునకు నడుపుము
నీటుగ రంగనాయకుని రక్షించెదు శంకరుని
ధ్యానించుము నీమదిని ప్రియజానిదయబూని
మొరనాలకించు త్రిశూలపాణి పట్టపురాణీ! చట్టునమానినీ! ॥ నామ ॥

చ॥ ఇటువలెరాజు దానుడున నింతి విచారముతోడ బోయెన
చ్చటితలవర్లు కోపమునచయ్యన రాజకుమారుజూచి హా
కటకట యెంతపాప మొడిగట్టితివంచును గట్టివేసితే
ద్భటవరులుగ్రరూపులయి బాలునిగొంపి వచ్చుచుండగన్ ॥

వ॥ అంత సారంగధరుండు మనంబున.

ఝంఝూటి - ఆదితాళము.

శంభో స్మరహర పురహరదేవా! హర హర ॥ శంభో ॥
అంభోజాసన తాపసా - జంభారిసేవిత భావిత ॥ శంభో ॥

నీపాదములను నెరనమ్మితి కోపగించకుమోశివ నీ
పాపడ నాకుగలిగినయాప - దను దొలగించిన నిను
రేపగలు నే నేపా - రగదలతును పాలించుము పశుప
తీ! పావనకృపాకలాప - తాపసనుదీపగిరిచాప ॥ శంభో ॥

గీ॥ పరమశివుని ధ్యానించెడు బాలునపుడు
విడువకొగిబట్టితెచ్చి రావేళ సభకు
తానెఱుంగ త్తి యేడ్చుచు దండ్రికాళ్ళు
బట్టి విడువకయున్న జేడ్కజూచి ॥

ఆనందభైరవి - ఆదితాళము.

ఎంతటిపనిజేసినావుర సుతసముడ సారంగధరా! ॥ యెం ॥
పాపమనకయే నీపినతల్లిని - పాపపుపనులకై
పట్టినట్టి దుష్ట చేష్ట ॥ యెం ॥
నిన్నుజూడరాదు - నెగడయీవాదు యెన్నటికి
బోదు యింకకీర్తి రాదు రాదు ॥ యెం ॥
పుత్రుడవై బుట్టి శత్రుడవైతివి ధరిత్రి
పాపిచండాలుడా బడవా జడవా? ॥ యెం ॥

వ॥ ఇట్లనగా సారంగధరుండు తండ్రినవలోకించి

ఆనందభైరవి - ఆదితాళము.

ఓ ననుగన్నజనకా! మానుముకినుక ॥ యో ॥
నూనునిపైతెప్పించి కోపము జూపదగునా?
భూప సుగుణగణధన ॥ యో ॥
వట్టినేరములుగల్పించిన జెవిబెట్టినీవు నను
బట్టితెమ్మనిన - జట్టునముష్కరులగు యీజెట్టి
ల్బట్టి కొట్టి తిట్టి కట్టితెచ్చిరి ॥ యో ॥
నీపాదములసాక్షిగ జెప్పెద - నేపాపము నేనెరుగను మ్రొక్కెద
నాపినతల్లిదినేరము పినుగుణ - దీపకరుణ జూపవేనృపాధిప ॥ యో ॥

రద్దుజేయవద్దు నావిన్నపమ్ము - మద్దిరంగనాయకుని నేలిన తెలి
యెద్దునెక్కిన వానికెరుక యాం - ముద్దుగుమ్మపద్దు లలుకవద్దు ॥ యో॥
వ॥ ఈ తెరంగున రాజసూనుండు మొరలిడ భూతలాధిపుండంతమలేని
కోపమ్మున భటులంగని.

మంజరి.

ఈపలుగాకి నరణ్యభూములకు - నిప్పుడె దోకొనిపోయి
సాపుగ కాళ్లుసేతులనుగొట్టి తక్షణమగు ద్రుంతెండోయి
వల్లెయనుచు నశ్వాలునిదోకొని తల్లిసన్నిధికిజనగ
తల్లిజూచి ఘొల్లుమనగ నిట్లనె తనయుండందరువినగ ॥

నాదనామక్రియ - ఆదితాళము.

దండముగొనుము నాతల్లి యడవికివెళ్ళి మీ
యండరాను మల్లి గుణకల్పవల్లి ॥ దండ ॥
నీకు నాకువింతే ఋణము భూలోకమందు
జోకమీరవినుము శోకంబుమానుము ॥ దండ ॥
పుడమిరంగదాసా ధారి - యడవి దారి
వడిగజూపించె నానారి - యిదే కడసారి ॥ దండ ॥

ద్విపద.

దండంబుపెట్టిన - తనయునిజూచి
సిందువేడుకతోడ - నిన్ను నాబ్రహ్మ
నాపాపగర్భంబు - ననునిన్ను వేసె
పాపడాయున్నెడ - శాపులెవ్వరికి
జేసితినో నాదు - చిన్నికుమార
బాసి యేగతినుందు - బాలుడా! నిన్ను
యేమిసేయుదుతండ్రి - యెటులతాళుదును
భూమినినిన్నన - పురహారపూజ
రాత్రియు బవలును - రహిమెనర్చితిని

ధాత్రిని నాకేల్ల - ధనధాన్యచయము
పాకుమారాయని - యవనిలోపలను
జోకతో నెవరిని - జూచి నేబిలుతు
నాకెవరున్నారు - నాయనా! దిక్కు
లోకంబులో పద్మ - లోచనయ్యంచు
భూజాంబువడినట్లు - పుత్రునియెదుట
భ్రాజితానననేల - వ్రాలిమూర్ఛిల్లె
ఘనమూర్ఛదేలియు - గ్రక్కున లేచి
తనయునిబట్టుక - తల్లియిట్లనియె

ముఖారి - ఆదితాళము.

ఏమి సేతు నేమి సేతు నీవేళ నిన్నెట్లు బాతు || నేమి ||
ఏమిదుర్దశ నీకబ్బె నా - ప్రేమకుమారా! || యే ||
మందులమారి నాసవతి యే - మందు నూరిరాచినదో
మందమతియయ్యెరాజ యే - మందు కుమారా! || యే ||
నిన్ను గనుగొన్నందుకు - నీచేతులతో పిడికెడు
మన్ను జేతువనుకొంటి నా - చిన్న కుమారా! || యే ||
రంగదాసావనుడు - రక్షించుననుకొంటి
ముంగలత్రోవజూపె నా - ముద్దుకుమారా! || యే ||

వ॥ ఇట్లు విలపించు తల్లినిగని.

మంజరి.

ఇలలోపలనుండువరకు బాయునె । యిడుమలెల్లరకు మానా!
తొలగిపోవువారే ధన్యులుసుమ । విలసత్సుగుణోపేతా

వ॥ ఇట్లనేకహితోక్తులం జెప్పిన గొమరుని సైగల మాయంబాయలేక యేడ్చుచున్న రత్నాంగిని కింకరులుజూచి.

సీ॥ స్వస్థలంబువిడిచి సంత బజారులో
నిలిచి యిట్లు లేడ్వనీతిగాదు

మానవేంద్రుడిట్టి మాటలువిన్నంత
వచ్చు మాకుహాని వనజనయన ॥

వ॥ ఇటులబలుక రత్నాంగిదేవి గుండె రాయి జేసికొని చనియె. సారంగధరుని భటు లదలించుచు.

ఆనందభైరవి - ఆదితాళము.

నడు నడుమయ్యా కాననమునకు వడి ॥ నడు ॥
పుడమిఱేనికుమారా! - ప్రొద్దుబోవుచున్నది ॥ నడు ॥
నట్టడవియిచ్చటికి - నాలుగుమైళ్ళదారి
చట్టునదాటవలె - గుట్టలుమరియు పెనుపుట్టలు ॥ నడు ॥
ధరరంగనాయక - దాసపోషకభక్తా!
గురుతులుదెమ్మని సి - గురుడుగోరెను వేగ ॥ నడు ॥

గీ॥ ఇటుల బాలునిగొంపోయి భటులు ఘోర
విపినమునగల రాతిపై నృపకుమారు
నుంచి యాయుధంబులు నూరుచుండ నపుడ
నంగ వైరినివేడె సారంగధరుడు ॥

భైరవి - రూపకము.

సాంబశివా శివ శంకర హర హర ॥ సాంబ ॥
అంబుజదళ విభాకర కరుణాకర హర ॥ సాంబ ॥
దీనజనమందార రార - దేవ దేవ విజితమార
నేనీవాడను బ్రోవర - నేరములను దూరముగను
జేయుము నను వేడాయుము ॥ సాంబ ॥
కాలహరత్రిశూల ధర - గరళకంఠ కపాలకర
నీలలోహిత మహానట - నీనామముచెప్పుదు నే
మానకధ్యానము జేసెద ॥ సాంబ ॥
రంగనాయక దాసపోష - రజితపర్వత నివాస

గంగాధ రాంగజాత - భంగ శుభలింగ
శుభ్రాంగాబ్ధినిషంగ ॥ సాంబ ॥
వ॥ ఇట్లు ధ్యానించుచున్న సారంగధరుని తలవరులుజూచి.

కమాంచి - రూపకతాళము.

నరుకమాకు జేతులు రావు - సాయనా! కమలదళనయన ॥ నరు ॥
ధరణివిభుడుగట్టుకొనె సియ - ధర్మము బట్టిపాపిష్టికర్మము ॥ నరు ॥
కాళ్లుసేతులెవరివైన - ఖండించి యీదినమందున
కాళ్ళనుజూపెదము రాజు - కండ్లకు జోగొందమిండ్లకు ॥ నరు ॥
ఎందుకునీతోడ మే - మీయడవికి వచ్చినాము
పొందుగసెలవిమ్ము రాజపుత్రుడా! మాపాలిమిత్రుడ ॥ నరు ॥

వ॥ అనిన సారంగధరుండు వారలంగని.

కం॥ నాతండ్రియాజ్ఞమీఱిన
సీతారామ్లుండు మిమ్ము శిక్షించును నా
చేతులు గాళ్ళను గోయుడు
బాతకమనియెంచనేల భటులవరులారా! ॥

గీ॥ అనగవిని రాజభటులీమహాత్ముడెంత
సుగుణుడని కన్నుదోయినశ్రుపులురాల్చి
హృదయములు గట్టిపరచి యామ్నృపునిజొగడు
చున్న బాలుని కాల్సేతులొనరనరికి ॥

కం॥ నరికిన చేతులు కాళ్లను
గురుతులుగొనిరాజభటులు గోల్గోలని యా
దరిగల డొంకలచాటున
కరిగిరి బాలకుని యంగలార్పులు వినుచున్

వ॥ అంత.

గీ॥ కాళ్లుసేతులు నరికినకేళ్ళనుండి
ర క్తధారలు పార నశె క్కగలిగి

సలువు పోట్లకు నెప్పికి నిలువలేక
కేకవేయుచునిట్లు శోకింపసాగెను ॥

అసావేరి మిశ్రగతి.

ఏమిసేయుదునింక యేలరావు నావంక
ప్రేమదప్పెనా? దైవమా! దైవమా! ॥ యే ॥
సోముడా! కడకంటిచూపైనను ముక్కంటి!
చూడరాదో? న్యాయమా శ్రేయమా ॥ యే ॥
కాళ్ళుసేతులు లేని - కష్టమొందితిని కరుణరాదా దైవమా
నిఖ్ఖపోసియీసీడనుంచుమనెడి - తల్లిదండ్రులు లేరుదయనుంచు వేమారు
కాళ్ళుసేతులు సలువులెక్కెను - గండుచీమలు గురువజొచ్చెను
రాళ్ళజడినైన గురిపింపు - ప్రాణములుబోవునటు ద్రుంచు
వ॥ ఇట్లు మొరలిడుచున్న సారంగధరునితో గగనవాణి.

వసంత - ఆదితాళము.

వినురాజనందనా! ॥ విను ॥
ఘనముగనీవు జేసిన పూర్వకర్మము అధర్మము
అమర్మము ॥ విను ॥
ధరహారుడొసగెను కౌశాంబిపురము ధవళచంద్ర
భూపతికి అరుదుగసిరిప్రరు మంత్రులుగలరు జయంత
సుమంతులుదనకు - పరగిసుమంతునకు న్యాభారము
నరనాధుడప్పజెప్ప - నరజయంతుడదిగని యోర్వ
లేక బానిసనుముదమొప్ప - త్వరగా తనయింటికి రా
వించి వలసినద్రవ్యమునిచ్చె మరువకుమాయొక మా
టజెప్పెద సుమంతునిగర్వము హెచ్చె ॥ విను ॥
శిరముపైకి నేత్రమ్ములువచ్చెను - చెలగిచంపయోచించు
మరువక వానిపావలు స్వపసతిమంచము క్రిందనుంచు ॥ విను ॥
అరుగుమనగ జని పావలుజేకొని - యాబానిసయింపొంద
పరులకు నగపడకుండగనుంచెను - పందిరిమంచముక్రింద ॥ విను ॥

ధరణీశుడు రాగ వానికండ్లకు - తప్పక గనుబడి వడిగ
పురరాణీ! పాదుకలెవ్వరివని - భువనసుందరినడుగ ॥ విను ॥
తిరిగిజవాబీయకున్న కోపము - దెచ్చుక భోగముమాని
మరునాడుదయమ్మున సింహా - సనమందు రాజుగూర్చుని ॥ విను ॥
పరిచారకులనుబంపి పావలు - సభాస్థలికిని దెప్పించి
పరికించుడి పాదుకలెవ్వరివని - పండితజనములు గాంచ ॥ విను ॥
కరుణమాని తనపెద్దతలారి - కిరయుగమును జోడించె
నరనాథా! సుమంతపావలని - నయముగ దావినిపించె ॥ విను ॥
దరినెసంగు సుమంతునిజూచి - ధరణీధవుడిటు బలికె
సరిచేసితివిరా చాలమేలు - నీసద్గయారసములొలికె ॥ విను ॥
మరిపీనిని నడురేయియందున - మధ్యారణ్యములోన
కరములుకాళ్ళును ఖండించుమని ఖడ్గముతోడ బిరాన ॥ విను ॥
బిరబిరతలవరులా సుమంతుని - భీకరముగగొనిపోయి
తరిగిరితత్కర చరణయుగమ్మును - తల్లడిల్లవినవోయి ॥ విను ॥
నరహరినాపై కుట్రయొనర్చిన - నరుడీవిధమున నను
చెరబడుగాకని ప్రాణమువిడిచెను - సురలందరువినగను ॥ విను ॥
అరయసుమంతుడు నీతండ్రి - మైబుట్టినునీతల్లి
తరళాక్షి భువనసుందరి - చిత్రాంగి బానిసమల్లి ॥ విను ॥
స్థిరజయంతుడవు నీవు జేసినదే - యనుభవించినావు
విరివిగను రంగదాసవరుని - వేడు మాపదలురావు ॥ విను ॥

క॥ ఆకాశవాణి పలుకులు
ప్రాకటముగ నాలకించి రాజకుమారుం
డే కాగ్రతమందెను భట
లోకముచనె రాజుతో విలోలత దెల్పన్ ॥

వ॥ ఈసమాచారమటులుండ నత్తరి నొక్కమాసీంద్రుడదరుదేర వాని సారంగధరుండుజూచి.

బేహాగ్ - త్రిశ్రగతి.

ఓమహా మానీశ్వరా! నమో నమో || యో ||
నమో నమో పామరుడను తామసుడను ప్రేమజూడుమ
యేమందుస్త్రీమ నాలిఖతను || యో ||
కాళ్ళు నేతులు లేవు కరుణాకర! కరుణాకర !
కీళ్ళను నామోకాళ్ళననచి కాల్లినరికిరి నా
యొల్లునరిడియున్న విముళ్ళు యిమ్ము మంచినీళ్ళు || యో ||
నాకొరకై మిమ్ము బంపెనా ప్రభు నాకష్టముదీర్చిన
రంగనాయకావనుడుమెచ్చు మోక్షమిచ్చు
పాపములు విచ్చు || యో ||

వ|| అనిన మునీంద్రుండు.

ఝుంఝూటి - ఆదితాళము.

జడువకు బాలుడ సద్గుణశీలుడ - జెచ్చెరనాగృహోమునకునడు ||జడు||
యొడలెల్లనుమారునిరూపంబుగ - నొనరింతును కపటమ్ములవిడు ||జడు||
నిపదకరములుచిగురించునటుల - నేజేసెదదప్పక నేడు
యేపుమీరగనుసితలిదంద్రుల - ప్రాపునకంపింపెదజూడు ||జడు||
ఘనముగరంగనాయకదాసా - వనువెప్పుడుమననమున వేడు
నినునాశ్రయించినట్టిపాపా - నీకము నిముసములో నేవీడు ||జడు||

వ|| ఈవింతసమాచారంబిట్లుండ.

క|| తలవరులు గొనినగురుతుల
నిలపతిసభనునిచి మింటనెసగిన పలుకుల్
పొలుపుగ దెలుపగ సభ్యులు
కళవళపడిరపుడు మిగుల కన్నీరొలుకన్ ||

మంజరి.

ఘోలు ఘోలుమనిదుఃఖించెను ద - త్కుంభినిపతిసభలోన
బాలహత్యయిటు వాటిల్లెననుచు - బల్కెనుబంటులతోడ ||

కమాచి - త్రిశ్రగతి.

త్వరగత్వరగత్వరగ చి - త్రాంగినితోడి తెండుపొండు ॥త్వర॥
గరితముద్దుసుతునిపైని - కల్లలుజెప్పనామనసొప్పె ॥త్వర॥
అవనిలోననమ్మగూడ దాడువాళ్ళను - అగ్గినిబుట్టించగలరు నీళ్ళను
మహాచిత్రమైనట్టిమాటలెల్లను - మప్పిత్రిప్పికప్పవారికే చెల్లును - యీా
వనితలమాయ - ధరణినిరంగనాయ - కావను మునుడాయ - లేదా
కననైతినుపాయ - మైన మాయమది రాయియయ్యెనో యయ్యొ వి
నుమయ్య సతినిచయ్యనగొప్పొగోయ పాతివేయ ॥త్వర॥

గీ॥ ఇటుల రాజాజ్ఞజేకొని భటులువోయి
జరిగినట్టిసంగతిజెప్ప గరితయనియె
గల్లమాటలువిని నృపుడల్లసభకు
రమ్మనగభయమేమని రమణివచ్చె ॥

మంజరి.

చిత్రాంగినిగని రాజనరేంద్రుడు - చెచ్చెరకోపముబూని
పుత్రదోషమ్ము నాకుగట్టితివి - ముందుయోచనలుమాని
నీమాటలువిని నాముద్దుసుతుస - నెనరుమానినరికింపక
నీమాయలుగగనవాణిజెప్పెను - నీటముంచితివికొంపక ॥

ఉ॥ కొంపలుమాపుచాన ధరగొంతులుగోయు కసాయిదాన నీ
పెంపరుమాటల న్వడిచిపెట్టి యసత్యములేకపల్కుమా
యింపుగనిదుచెప్పు వెలయింపకయుండిన నేడునిన్ను నే
జంపుటకాజ్ఞయిత్తునన జందనగంధి హృదీశుతోననెన్ ॥

బేహాగ్—త్రిశ్రగతి.

పల్కునెగగనవాణి యీాజగాన ప్రియమనోహరా! ॥పల్కు॥
అక్కడజెప్పిన విక్కడజెప్పిన జక్కగవినరా? ॥పల్కు॥
యేమియింతకల్ల వచ్చెనేణాంక ముఖా!
నేమముదప్పియుండుట నీతియే సఖా! ॥పల్కు॥

వట్టిమాటలెల్ల చెవిని బెట్టనచ్చునా?
నెట్టన రంగదాసావనుజా జగజెట్టి మెచ్చునా ॥పల్లు॥

వ॥ ఈసంగతి రత్నాంగివిని సత్వరసభకువచ్చి చిత్రాంగినవలోకించి.

సవతుల వాగ్వాదము.

మాయామాళవగౌళ—రూపకము.

ర— ఎంత జేసితివె యువతీ - రంతులాడినాసవతి
బంతివలె గెంతకుగోతి - యోపంచుకోతి మూతినాతీ!
నిండుపండుగాయె నారాతి ॥యెం॥

చి— ఈయెడ నిల్లాలివలె - చయ్యానవచ్చితివి బలె
కయ్యమాడవచ్చి నావలె యో - కానిముండ నీవు మండ
గ్రక్కున వేయింతును బొండ ॥యీ॥

ర— రంకులాడీ! దయమానిరాజుతోడ లేన్నిపోని
బొంకుమాటలెల్ల జెప్పితివా యో - రంకులాడి బొంకులాడి
చింపిచేటవలె మాయలాడి ॥యెం॥

చి— చింపిరేకలదాన - బిల్లరబేరాలదాన
కొంపమాపుదుంపవేచాన యో కంపుదాన
చంపుదునా? రంపముతోనిన్ను గోతునా? ॥యీ॥

ర— క్రన్ననసంబరవాణి గనిచెప్పెచేష్టలన్ని
పన్నగంబునిన్ను గరువదాయో బజారుగంప్పె
ముళ్ళకంపలోనవేసి ద్రొక్కినినుజంప ॥యెం॥

చి— ధరణిలో మద్దిరంగ - దాసునేలుజితానంగ
మారునకుసన్ని దెలుసునె యో - దొరసానిననబోణి
యంబరవాణికేమిదెలుసునే ॥ఈ॥

వ॥ సవతులిద్దరు పోట్లాడుచున్నంత సభాసదులందరువినుచుండ నరనాథుఁ
బున జెప్పిన తెఱంగున మరలగగనవాణి పల్కెను.

ఉ॥ అంబరవాణిమాట నరులందరు జక్కఁగ నాలకించినే
రంబికదీనిఁ జేయనిరి రాజనరేంద్రుఁడు చింతనొందికో
పంబున నాజ్ఞయిచ్చెనలపాపినియా చిత్రాంగి యుత్తమాం
గంబును ద్రుంచి తత్తనువు గ్రక్కున ద్రొక్కఁడి యుప్పుపాతరన్॥

మంజరి.

జనపతియాజ్ఞను గొనిజని వనితను - ఘనవీధులలో ద్రిప్పి
తనువుతునుకలుగగోసి యుప్పుపాతరయందు వడిగగప్పి

వ॥ పిమ్మట భటులరుదెంచి రాజునవలోకించి తామానతి యొసంగిన రీతి గావించితి మన నేలమగండువారల నింటికిబొమ్మని సెలవొసంగి క చేరీ మత్తరబు జేసి పుత్రునికై చింతాసాగరమున మునిగి యుండ వనంబున.

ఉ॥ బాలునిజూచిమానియనె బాలకనీదగుతల్లి దండ్రులన్
మేలుగబోయి చూడుమన మేటిగురూత్తము మాటబూనియా
బాలుడుపాదుకల్దొడిగి భక్తసువత్సల యన్నతోడనే
వాలెను కోటగుమ్మమున పౌరులువింతగ దన్నుజూడగన్ ।

మంజరి.

సారంగధరుడు పురికివచ్చెనని - ధారుణీ పతికిజెప్ప
కూరిమితలిదండ్రులు వచ్చిరితమ - కొడుకుదరికిముద మొప్ప
వచ్చినతలిదండ్రుల పాదములకు - వందనములనొనరించె
నచ్చుగనినుజూడగ వచ్చితినన - నవనిశుడుదుఃఖించె

రాజనరేంద్ర సారంగధరుల సంవాదము.

హిం—భైరవి—ఆదితాళము.

రా—తనయా! తనయా! వనజదళనయ - నానేరము క్షమింపుమ
య-కినుకబూని నినుశిక్షించియాపకీర్తి బొందితిసవినయ ॥తన॥

సా— జనకా! జనకా! నేపూర్వము జేసిన - జన్మాను భవము గాన
క - మనకు వశమెనా మాటకాదనక - మాయ మాటలను వి
నక ॥జనక॥

రా— నాకుమారుగా నాకుమార పట్టాభిషేకము - గైకొను తన
యా! నీకండ్లముందుగా మమ్ముల పర - లోకము జేర్చుము
తనయా! ॥తన॥

సా— గురు పాదంబులునా కుంజాలున - గరమొల్లను ప్రియజనక -
నాదరి పినతల్లి రానికారణము - తప్పక దెల్పుముజనకా ॥జన॥

రా— అంబుజాక్షి నేరంబులు సభలో - నంబరవాణి జెప్పెను తన
యా! కంబుకంధరి నుప్పుపాతర - న్గప్పగ నియమించితి తన
యా ॥తన॥

సా— బాలురభామల వధియించుట గుణ - శీలదోషమది వినుమ - ఫా
లాక్షుని సత్కృపయుండిన నీ - వేళనది లేచుగనుమ ॥జనక॥

ఉ॥ నాతినిజంపినావు జననాయక నేడుతదంగ నామణిన్
బాతినతావుజూవు మొగిబాణము బోయుదు మానియీవచో
వ్రాతమువిన్న నల్లునన రాజనరేంద్రుడు తత్ప్రదేశమున్
ఖ్యాతిగజూప బాలకుడు నాతిని లేపెను యోగవిద్యచేన్ ॥

వ॥ అంత చిత్రాంగి కుమారునిజూచి.

క॥ నీగుణములు నేనెరుగక
భోగింపదలంచియుంటి పుత్రుడవనకన్
లోగాను నాదగుతప్పులు
వేగమె మనకోటలోకి వేంచేయుమికన్ ॥

వ. ఇవ్విధంబున జిత్రాంగి పలుక గుమారుండు పినతల్లితో.

దర్వు - ఆదితాళము.

ఎవరురారు వెంటను అవనిలోను ॥ వె ॥

చూడకుందురుకంటను అవనిలోను ॥ మె ॥
మాతాపితానుత బంధుసహోదర హిత
జనులుందురింటను అవనిలోను ॥ మె ॥
పుడమిని జేసిన పుణ్యాపాపములు - విడువకవచ్చు వెంట
ను అవనిలోను ॥ మె ॥
రంగదాసావనునంత రంగమ్మునవిల్పి దు - స్సంగుల
పొత్తునంటను అవనిలోను ॥ మె ॥

వ॥ ఇట్లు మాట్లాడుచున్న సారంగధరుని రత్నాంగిచూచి.

రత్నాంగి సారంగధరుల సంవాదము.

ఝుంఝూటి - ఆదితాళము.

ర— పుత్రమమ్మొడబాసి రోసి - పోయెదవా తండ్రి
మిత్రులతోగూడి యిచట - మెలగుచుండు తండ్రి ॥ పు ॥
సా— మిత్రులైనమునులే నా - శత్రులైన మునులే
ధాత్రిలోనఘునులే త్రి - నేత్రునిసమఘునులే ॥ మి ॥
ర— పట్టణంబునేలు నా - పట్టి! యంతేచాలు
చట్టునమముమేలగు త్రి - విష్టపంబుదోలు
సా— మునీంద్రుసదనంబు నా - ముఖ్యపట్టణంబు
ఘనమైనసౌఖ్యంబు - గలుగునునిజంబు
ర— ఇంద్రవైభవంబుగల - దిచ్చోట నిజంబు
చంద్రముఖవనంబు దు - ర్జంతుసముదయంబు
సా— భాసురాంగివినవే - రంగదాసునేలుకొనే కై
లాసపతినివేడెదనే వన - వాసుల గూడెదనే ॥

వ॥ ఇటులబల్కుచు వారినెల్ల ననేకతెఱంగుల వినుతించి సారంగధరుడు
గురుసమీపంబుజేరి శంకగుసిభజించి తత్పదంబు జూరంగొనియెను.

కల్యాణి - ఏకతాళము.

మంగళకరహర సంగరపరహరలింగ శ్రీమంగళము జయ ॥ మం ॥
అంగజసంహార త్రిపురాంతకనుత ధృతభుజంగ శ్రీమంగళం జయమం॥
రాజరాజసఖా! రజనీవరముఖా! రాజనుతద్విజరాజ
రేఖా రాజితశంభు పరాజితధారణ రజితాద్రివాస
రాజీవాస్య సుజనాధరణ కుజనహారణ వృజినసంచ
యానిలబిలేశయ గజచర్మాంబర దయామయ జయ ॥ మం ॥
స్మరసవైరిమకుటధర సారసహితభాస క్రూరవినాశ
కుంభినీపోషసారయుమేశ సజ్జనవాస రంగదాస
క్లేశనాశన జయ ॥ మం ॥

సమాప్తము.

10418